

ÚJSZERŰ TENDENCIÁK A VÁLLALKOZÁSOK KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS TEVÉKENYSÉGÉT, LEHETŐSÉGEIT BEFOLYÁSOLÓ KÜLSŐ KÖRNYEZETI FELTÉTELRENDSZERBEN

VOJTEK ÉVA

tudományos munkatárs

Pécsi Tudományegyetem

Absztrakt

A szervezetek – legyen szó nagy multinacionális vállalatokról, kis és középvállalkozásokról, vagy akár nem gazdasági alapon működő nonprofit szervezetekről, alapítványokról, egyesületekről – korántsem függetlenek környezetüktől. Megalakulásuktól kezdve szoros kapcsolatban állnak az őket körülvevő közvetlen és általános feltételrendszerrel, mely komplex, dinamikusan változó jellegével meghatározza életciklusuk minden egyes elemét, mondhatni „bölcstől a sírig” kíséri a vállalkozásokat a különböző politikai, gazdasági, társadalmi és egyéb tényezők alakulása. Adekvát szervezetfejlesztési és innovációs tevékenység csupán e külső atmoszférához való igazodással, az ebből eredő hátrányok, veszélyek kiküszöbölésével, valamint a külső környezetben rejlő lehetőségek, előnyök kiaknázásával valósítható meg. Az említett légkör szinte állandó változása a szervezeteket is gyors reakcióra, folyamatos megújulásra ösztönzi, különösen a jelenlegi globalizált gazdasági feltételek mellett.

Kulcsszavak: innováció, globalizáció, hálózati gazdaság

Bevezetés

A szervezetfejlesztő tevékenységek alapvető feladata a belső környezet tekintetében, hogy megerősítsék a már jól működő folyamatokat, valamint kiegészítsék, átalakítsák a kevésbé eredményesen működő szervezeti rendszereket annak érdekében, hogy olyan változásokat indukáljanak a szervezeti környezetben, az egyes alrendszerben, melyek a továbbiakban a vállalkozások hatékony, versenyképes működését eredményezik. Egy vállalat élete azonban nemcsak az uralkodó szervezeti kultúra, hanem szűkebb és tágabb értelemben vett környezete által is erősen befolyásolt, melyre vonatkozóan a szervezetfejlesztés és innováció teendője összességében a kívülről érkező veszélyek feltárása, a külső környezetben rejlő lehetőségek meghatározása és az ezzel kapcsolatban felmerülő intervenciók megfogalmazása a szervezetek és azok vezetői számára a fejlesztési folyamat során. E két terület, a környezeti tényezők és a belső működési folyamatok egymással karöltve határozzák meg és körvonalazzák egy szervezet alapvető helyzetét a piacon, egyszerre befolyásolva ezzel

a vállalkozás életképességét, sikerességét is. A vállalkozások érdeke tehát saját szervezeti működésük és struktúrájuk ésszerű kialakítása, illetve mindennek a környezeti átalakulásokhoz való igazítása, folyamatos aktualizálása. A releváns környezet és annak különböző elemei – önmagukban és egymással szoros kölcsönhatásban – állandó változást, változtatást és éber készenlétet kívánnak tehát az egyes szervezetektől versenyképességük megőrzése érdekében. Mely tényezők definiálhatóak azonban meghatározó erőként az egyes vállalkozások tekintetében? Fülöp Gyula meghatározása alapján a „releváns környezet egy szervezetet körülvevő feltételek, hatások, szervezetek összessége, amely befolyásolja, behatárolja, meghatározza az adott szervezet és az őt alkotó egyéneket vagy csapatokat viselkedését, tevékenységét” (Fülöp 2008 77. o.). Felgyorsult világunkban a kiélezett versenyben a vállalkozások számára e releváns környezeti elemek mellett az ezek alapján megfogalmazható versenyelőnyök feltárása is fontos, hiszen e globalizált versenyben a vállalatok számos területen rivalizálnak. A szervezetek környezetének legfontosabb jellemzőiként a komplexitást és a dinamizmust emelhetjük ki. A komplexitás e kontextusban nem csupán az egyes tényezők összetettségét jelenti, hanem azok egymáshoz való viszonyainak diverzifikálására is utal, illetve bizonyos hatásfolyamatok meglétét is kiemeli, miszerint egyfajta dominóeffektusként viselkednek az érvényesülő hatások. A dinamizmus szintén egyfajta kettős jelentéssel bír. Egyrészt a környezet változó jellegét hangsúlyozza, másrészt fontos szempontként említi az érvényesség kategóriáját, vagyis hogy az egyes, a jelenben hiteles megállapítások milyen hosszú ideig tekinthetők hatályban levőnek, mennyire kiterjedt időintervallumra vonatkoztathatóak. Az 1900-as években még viszonylag hosszú időtartamot foglalt magában ez a tervezési időszak, a környezeti változások is követhetőbb, emberléptékű módon követték egymást. Ezzel szemben napjainkra az átalakulások üteme felgyorsult, szinte napról napra változnak meg a környezetben érzékelhető hatótényezők, a vállalkozások működését befolyásoló gazdasági és politikai szabályszerűségek, mely jelentős következményekkel járhat, amennyiben teljesen felkészületlenül éri a vállalkozásokat, vagy a szervezetek nem képesek kellő gyorsasággal idomulni a megváltozott légkörhöz.

A szervezetek külső környezete

Dinya szerint négy eltérő alaphelyzetet különíthetünk el, mely a szervezetek különböző reagálását kívánja meg külső környezetük változásaira, különféle nehézségi fokú problémaszituációkban (Dinya 2008):

- Zavaros szituáció – sokféle változás érinti a piaci szereplőt, melyek időbeli lefutása nem vagy csupán nehezen kalkulálható;
- Kockázatos helyzet – korlátozott tényezőkört magában foglaló, ugyanakkor kiszámíthatatlan változások;
- Bonyolult kihívás – számos tényezőt érintő, mégis kiszámítható hatásokkal járó átalakulások;
- Egyszerű változás – jól körülhatárolható és rutinszerű módszerekkel kezelhető helyzetek.

A piaci szereplők élettartamuk során gyakran mind a négyféle szituációval találkozhatnak, de az is előfordul, hogy csupán néhány egyszerűen megoldható, gondot okozó körülmény nehezíti sikerességüket.

Az egyes vállalkozások, vállalatok, szervezetek alkalmazkodásuk érdekében kénytelenek folyamatosan válaszokat megfogalmazni a környezet részéről felmerülő kihívásokra, reagálni a környezet hatásaira. Egyértelmű, hogy azok a szervezetek képesek hosszabb távon fennmaradni, amelyek sikeres lépéseket abszolválnak annak érdekében, hogy kialakítsák a környezeti hatásokhoz leginkább alkalmazkodó, hatékony szervezeti és működési struktúrát, célrendszert, a szervezeti erőforrások optimális felhasználásának rendszerét. A változások korát éljük, világunk felgyorsult és ez a tendencia törvényszerűen folytatódik. Az osztályadalmi változásokra minden gazdaságban működő szervezetnek reagálnia kell, hiszen a fennmaradás a változások felismerésén és az új környezethez való gyors alkalmazkodáson múlik. Szinte minden korban és korszakban azonosíthatunk bizonyos, az adott időszakra értelmezhető jellegzetességeket, minden kornak megvan a domináns üzenete, mely környezeti tényezőként fellépve befolyásolja a szervezetek működését. A XX. század egyik fontos hatóereje a globalizálódott gazdasági rend kialakulásához kapcsolódik.

A jelen és a jövő – Globalizációs tendenciák, hálózati gazdaság

Globalizációs tendenciák

„Vannak, akiknek szitokszó a globalizáció, mert szerintük szellemileg-lelkileg elszürkíti az egyént, kiszolgáltatja, tönkreteszi a vállalkozások jelentős hányadát és értékválságba kergeti a társadalom egészét.” (Hoványi 2001) A globalizáció jelensége nem új keletű, azonban napjainkra vált világméretűvé, mely tehát minden vállalkozást arra készítet, hogy az így létrejövő feltételek közepette is megpróbálják megőrizni vagy javítani piaci pozíciójukat, vagyis saját előnyükre fordítani az ebből fakadó átalakulások hatásait. A globalizáció fogalma szinte mindenki számára ismert, bár ahány ember, annyiféle értelmezés létezik. A kérdés azonban nem csupán az, hogy mi is a globalizáció, hanem az, milyen folyamatok vezettek kialakulásáig és ilyen szintű térnyeréséig. Hoványi szerint alapvetően öt kiemelkedő tényező szerepe meghatározó a jelenség kialakulásának folyamatában (Hoványi 2002):

- Az informatika fejlődése

A számítástechnika fejlettségi szintjének folyamatos és robbanásszerű emelkedése lehetővé tette szinte végtelen számú kommunikációs csatorna létrejöttét, mely a kommunikációs út radikális lerövidülését eredményezte, valamint az információáramlás egyszerűsödéséhez és hihetetlen mértékű felgyorsulásához vezetett. Mindemellett a legfőbb előny az információáramlás demokratizálódása és a továbbítható információ mennyiségének nagymértékű megnövekedése. Az információs technológia ilyen fokú átalakulása alapvetően átfőrtölte az idő, tér, emberi kapcsolatok és kommunikáció korábban érvényesnek számító definícióit és új tartalommal töltötte meg azokat.

Az informatikai fejlődések mellett, hogy számos előnnyel szolgáltak, dinamizálták az emberek és szervezetek közötti információáramlást, jelentős egyenlőtlenségeket hoztak létre világszerte. A tudásalapú gazdaságokban az érvényesülés alapvető feltétele az egyének információtechnológiába való bekapcsolódása. Szinte a társadalom minden tagjának szüksége van e-mail címre, mobiltelefonra, internet-hozzáférésre és megfelelő elektronikai és számítástechnikai felszerelésekre. E feltételek azonban nem mindenki számára eleve adottak, illetve e javakhoz és lehetőségekhez való hozzájutásuk sem biztosított. Számos

társadalmi csoport korábbi hátrányos helyzetét, kirekesztettségét növelő újabb tényező jött tehát létre, mely erőteljesen befolyásolja a társadalomban, a munkaerő-piacon és a foglalkoztatásban való részvételüket. Nincs ez másként a szervezetek esetében sem. Az információs társadalomban bekövetkezett változások minden vállalkozást, szerveződést arra késztetnek, hogy vegyék körül magukat ezen eszközökkel, hiszen amennyiben nem képesek lépést tartani az informatikai „forradalommal”, fontos kommunikációs csatornákat veszíthetnek el.

- Az anyagi javak továbbításának és az egyének mobilitásának új módja

A globalizációs folyamat egyik legnagyobb vívmánya a tér zsugorodása, melynek elérésében számos tényező közrejátszott. A gazdasági szektor prioritásait tekintve az egyik legkardinálisabb kérdést az üzleti szereplők által megtermelt szolgáltatások piacra való eljuttatásának, valamint az előállításához szükséges alapanyagok beszerzésének egyszerűsége és alacsony anyagi vonzata jelenti. A szállítványozási lehetőségek minőségi és mennyiségi kibővülésével a fenti két szempont kielégítődött, hiszen a vízi és légi járművek térnyerésével, az áthidalható távolságok megtételéhez szükséges időintervallum minimalizálódásával és a mindezekhez kapcsolható költségek viszonylag alacsony szinten való stabilizálódásával napjainkra lehetséges a teljes mértékben globálisan működő vállalkozások áru- és alapanyag-szállítással kapcsolatos igényeinek maximális kielégítése. A kialakult globalizált gazdaságban lehetővé vált a világ egymástól igen távol eső pontjainak összekötése egy vállalkozás működtetése során, melynek megvalósítása alacsony időigénnyel és fajlagos költséggel kivitelezhető, melynek hatására a beszerzés és értékesítés tevékenysége szintén globális szintéren valósul meg.

A mobilitáshoz nem csupán az áruk könnyű mozgathatósága tartozik, legalább ilyen fontos a képzett munkaerő mobilitása is. Az információk, a pénzeszközök gyors és hatékony mozgatása mellett szükséges a megfelelő humán erőforrás-ellátottság biztosítása is, melynek folyamatában szintén egy szinte osztatlan világméretű munkaerőpiac kialakulása érzékelhető, melyhez az egyének mobilitási hajlandóságának növekedése, valamint a foglalkoztatási rendszerek és munkaerő-piaci szabályozók pozitív alakulása is hozzájárul. A személyek mobilitása tekintetében azonban nemcsak a munkavállalók szabad mozgása említhető kiemelt szerepben, hanem a vevők, a fogyasztók szabad mozgása is a globális piac fejlődése irányába hat.

- A műszaki fejlődés felgyorsulása

E területen elért eredmények elemzéséhez hozzátartozik a vállalattól általában független technológiai változások tere, mely a fentiekben már szerepelt (szállítás, információs technológia stb.), azonban ennek kiegészítéseként szót kell ejtenünk a cégek termék-előállításával és innovációs tevékenységével kapcsolatos fejlesztéseiről is. Minden piaci szervezet létének meghatározója, hogy milyen mértékben tud lépést tartani a piacon bekövetkező változásokkal, milyen mértékben tud újtóként fellépni az adott iparág területén, illetve ezen újításokat miként képes beépíteni termékei előállításának folyamatába. A K+F tevékenységek, termék- vagy gyártástechnológiai fejlesztések viszonylag hosszú időt vesznek igénybe, azonban az ezek hasznosítására, a piacon kézzel fogható eredményekké konvertálására fordítható és rendelkezésre álló idő jelentősen lerövidült. A felfokozott versenyhelyzetben minden cég számára elsőszámú szempont e fejlesztések nyereséggé alakítása, melyből újabb és újabb K+F tevékenységeiket fedezhetik.

- A nemzetgazdaság teljesítménye átlépi a globalizációs küszöböt

Az előzőekben meghatározott kemény elvárás – miszerint a kifejlesztett és előállított termékek minél előbb piacra bocsáthatóak legyenek – társul annak igényével, hogy a vállalkozások minél nagyobb piacon és lehetőleg gyorsan és egy időben értékesítsék gyártmányukat. Ennek érdekében a cégek multinacionális korporációkként igyekeznek viselkedni, mely hozzájárulhat e cél megvalósításához. E folyamat okozója és következménye egyaránt a globalizáció beindulásának, hiszen a globalizált gazdaságban fontos versenyelőny a több nemzet színterén való jelenlét, működés vagy értékesítés, azonban a globalizációs folyamat elindulásának feltétele volt, hogy az országhatárokon belül jelen lévő óriásvállalatok fejlettségi szintje jelentősen megnövekedjen és elérje, átlépje az úgynevezett globalizációs küszöböt. Napjainkra három gazdasági régió országai tettek eleget e kihívásnak, az Egyesült Államok vezette észak-amerikai, a Japán vezette távol-keleti, valamint az európai régióhoz tartozó egyes országok. Ők tehát azok, akik napjaink globalizált gazdaságában piacvezetők, akik a versenyelőnyöket diktálják és valóban képesek megfelelni a multinacionális vállalat kitételnek, a világ más országai, néhány kivétellel csupán követői az e területek vállalatai által diktált szituációnak.

- Tőkekoncentráció intenzitásának növekedése

A multinacionális vállalkozások a fentiekben leírt modell alapján való fejlődése korábban szinte elképzelhetetlen mértékű tőkeáramlás megvalósulásához vezetett, mely tőkekoncentráció még erősebbé tette ezen korporációk befolyását a nemzetgazdaságokra és a világgazdaságra egyaránt.

A globalizációval kapcsolatban felmerülő alapvető kritikák közül az egyik leggyakoribb az, miszerint ez a folyamat olyan helyzetet teremt, melyben a tőke (a Bourdieu által meghatározott mindhárom értelmében véve) és a gazdasági előnyök egy igen szűk csoport kezében összpontosulnak. A területek, régiók és országok közötti különbségek sokszorosára nőnek, létrejön egy kizsákmányoló-kizsákmányolt polarizáció, mely kitermeli magából a globalizáció nyertes és vesztes csoportjait.

A globalizálódásnak tehát nem csak gazdasági vetületei érzékelhetőek és értékelhetőek, a társadalmak mindennapjaiban is új tendenciák jelentek meg. A fenti tényezők hatására nem csupán a gazdaság működési területe, mezeje alakult át, de megváltoztak a versenyelőnyt jelentő egyéb faktorok is. A kialakult tudásalapú társadalomban egyre inkább felértékelődik a szervezetek tekintetében is az innováció, a kreativitás, az intellektuális eredmények és a tudástőke szerepe, rangja, mely magával vonja az oktatási rendszer átalakulását is. A tőke áramlása mellett mind erősebben érezhető faktor a munkaerő mobilitásának nagymértékű növekedése, mely alapjaiban változtathatja meg az egyes egyének, csoportok munkaerőpiaci pozícióját. A legerőteljesebben érezhető társadalmi hatás azonban a társadalmi egyenlőtlenségek nagyarányú növekedése, a megszokott értékrendszer meggyengülése, melyre az országokban létrehozott szociális védőhálókat esetenként csak kisebb sikerekkel tudnak reagálni.

A globalizáció és annak hatásai mellett szintén megemlíthetjük az európaiizáció folyamatát és az Európai Unió létrejöttét, az egyes országok, nemzetgazdaságok e közösségbe való betagozódását. A csatlakozás minden résztvevő állam gazdasága számára új típusú, sajátos feltételeket és lehetőségeket teremt, a korábbtól eltérő feltételrendszert hoz létre, melyben a vállalkozásoknak és a piaci szereplőknek, a munkavállalóknak, de az egyes kormányoknak is meg kell tanulniuk boldogulni, lehetőség szerint a csatlakozásból eredő hátrányok hatásainak minimalizálásával és a létrejövő új makrokörnyezet előnyeinek maximális érvényesítésével, hasznosításával.

Hálózati gazdaság

„Egy korszakhoz érkeztünk, ahol eddig szilárd értékek tűnnek el egyik napról a másikra. A hálózati és ipari gazdaság közti különbség legalább akkora lesz majd, mint az élő és az élettelen anyag közötti.” (Bak 2003) Egyre több vállalat szembesül a fenti mondatban meghatározott különbséggel mindennapi működése során, hiszen számos az üzletvitellel, a korábbiakban bemutatott releváns környezettel kapcsolatos tényező megkeresztül napjainkban erőteljes változáson. A fejlett gazdaságokban már az 1990-es években oly mértékűvé vált e folyamat, hogy ezen területeken gazdasági elemzők már ekkor „e-gazdaságról”, hálózati gazdaságról beszéltek (Dinya 2008). Az új tendenciák egy részének okozójaként az internet terjedése azonosítható. Az e-kereskedelem, on-line marketing és a kommunikáció új módjainak fejlődéséhez egyértelműen a világháló térhódítása járult hozzá, azonban csupán erre visszavezetni az értékesítés, a kommunikáció, az üzletvitel területén bekövetkezett változásokat, különös módon redukálná az értelmezést. Az internet terjeszkedése katalizátorként hatott e folyamat során, a kialakult információs infrastruktúra jelentősen megkönnyítette a vállalkozások hálózati alakzatba rendeződését. Napjaink gazdaságaiban alig találunk olyan szervezetet, mely ne lenne tagja valamilyen formális vagy informális hálózatnak. Számos szerző, közöttük Horváth és Ihász szerint a jövőben (ahogy ennek jelei már érzékelhetőek) nem a vállalatokat, hanem a vállalatok tömörülésével kialakuló klasztereket kellene a gazdaság alapjának tekinteni (Horváth, Ihász 2002). Ezen folyamatok gyors tempóban való előretörése egyfajta paradigmaváltást eredményez a gazdasági élet több területén. Egyfelől újradefiniálásra szorul a gazdaság működésének számos eleme. A fogalmak átértelmezése, újraalkotása során Hougard és Duus értelmezésében a következő elemek játszanak szerepet:

- A piac szegmentáltságával kapcsolatos megfogalmazások mind biztosabban vesztik el tartalmukat azáltal, hogy a fragmentált felépítés eltűnően van, a fogyasztás és a gazdaság szerkezete globalizálódik;
- A vásárlói prioritások (ár, idő, minőség) tekintetében is átrendeződés figyelhető meg, melynek hatására a minőség egyre magasabb pozícióba kerül;
- A vállalati tudástőke szerepe fokozatos felértékelődést követően, már napjainkban is meghatározó szereppel jelenik meg a szervezetek életében;
- A bürokratikus struktúrák átalakulnak, a külső-belső hálózatok térnyerése figyelhető meg a vállalati struktúrák tekintetében.

Másfelől a paradigmaváltás következtében a vállalati funkciók tere is számos változáson megy keresztül, mely ezen alapvető feladatok újragondolására készíten minket. Eller Erzsébet négy területet körvonalaz e kérdés tekintetében (Eller 2003):

- A társadalmi funkciók felerősödése, mely a funkciókhoz kötődően a marketing területén is tetten érhető. A jelenben a vállalatok nem egyszerűen termékeket állítanak elő, a fogyasztók, vásárlók valamilyen problémájának a megoldása a cél.
- Rugalmas folyamatszempelés megnyilvánulása, kifejezésre juttatás a termelési folyamatok kivitelezésében, melynek hatására már nem annyira a tevékenységek egymásutánisága, egymásra épülése kívánatos és jellemző, hanem a párhuzamosan futó feladatmegoldás.
- A hálózatok versenyének előtérbe kerülése a szervezetek egyszerű versenyével szemben, mely jelentős alkalmazkodóképességet, a stratégiai szempontok átrendeződését kívánja meg.

- Az etikai felelősség, társadalmi felelősségvállalás követelménye egyre jobban érvényesül a vállalatokkal szemben, mely a haszonmaximalizáló nézetek gyengülését feltételezi, valamint alapjában befolyásolja a szervezetek törekvéseit.

László Ervin találó és kifejező mondatával összefoglalva, „az új gazdaság nem abban különbözik a régitől, hogy többet vagy hatékonyabban termel, mint korábban. A lényeg az, hogy az új gazdaságban más módon termelnek és kereskednek, mint a régi időkben.” (László 2003)

A szervezetek strukturális, stratégiai változása mellett a foglalkoztatási viszonyok is alapvetően transzformálódnak, hiszen a kialakult környezeti feltételrendszer hat a vállalkozások munkaerő igényére, a leendő alkalmazottakkal szemben támasztott követelményekre, valamint a munkaerőpiac működésének egészére is. Új típusú készségek, képességek válnak szükségessé, a tudástőke felerősödése figyelhető meg a gazdaság szinte minden szektorában. Korábban nem használatos foglalkoztatási formák kerülnek alkalmazásra, mint például a távmunka, a részmunkaidő, illetve egyre jellemzőbbek a bizonytalanabb, határozott munkaidejű szerződések, a munkavállalók vállalkozói formában történő kapcsolódása a szervezetekhez.

A megváltozott gazdasági környezet által generált szituáció számos szervezet és munkavállaló számára teremt meg a lehetőséget tudástőkékjük megfelelő hasznosítására, innovációs tevékenységek megvalósítására, azonban jelentős mértékű egyenlőtlenségek kialakulása is azonosítható e folyamat velejárójaként mind a gazdasági szervezetek, mind a munkaerő-piaci szereplők tekintetében.

Napjainkra egyre igazabbá válik a mondás, miszerint „aki kimarad, lemarad”, vagyis aki valamely területen nem képes megfelelni a tudástársadalom és a globalizált környezet és verseny teremtette feltételeknek, az súlyos hátrányba kerül a munkaerő-piacon, a piaci környezetben, a gazdaságban.

Összefoglalás

Az innováció az elmúlt évtizedekben bekövetkezett gazdasági-társadalmi változások eredményeképpen az egyik legfontosabb termelési tényezővé vált nemcsak a gazdasági fejlődés magterületéhez tartozó országokban, hanem hazánkban is. A felgyorsult technológiai fejlődés következtében a vállalkozások hosszú távon fenntartható versenyképességét csak a konkrét új piaci termékekben, szolgáltatásokban, termelési eljárásokban, szervezeti rendszerek bevezetésében, piaci magatartási formákban és értékesítési csatornáknak megnyilvánuló és realizálódó folyamatos kutatás-fejlesztési tevékenység, innovációs aktivitás képes biztosítani. (Csizmadia, Grosz, 2008)

A korábbi évszázadokban egy adott ország, térség gazdasági fejlettsége a mezőgazdaság, az ipar termelékenységétől, a munkaerő mennyiségétől, a klasszikusan jól definiálható tényezők szerepétől függött. A XX. század végétől a versenyképesség egyre inkább meghatározó eszköze a humán erőforrás lett, így nem meglepő, hogy napjaink globalizálódó világában a kulturális és kreatív iparágak felértékelődésének lehetünk tanúi. A világgazdaságban tapasztalható szerkezetváltás a szellemi tőke, a kreativitás fokozott előtérbe helyezését vonta maga után. A globalizáció időszakának beköszöntével, az információs technológiák hozzáférhetőségének javulásával, a globális trendek, kultúrák követésének előnyös és hátrányos hatásaival való szembehelyezkedéssel párhuzamosan a lokális értékek felértékelődnek. A globális folyamatok azonban egy újfajta munkamegosztás felállítását is

kialakították. A fordizmus tömegtermelése, a tárgyi tőkébe való beruházás mindenhatósága a társadalom előrehaladásának alapját a nyersanyagok bőségében látta. A modern posztfordista gazdaság ezzel ellentétben a kutatás-fejlesztést, a műszaki előrehaladást, az innovatív, megújulni képes gondolkodást tekinti napjaink legfőbb versenyképes eszközeinek. A humán tőke ilyen mérvű felértékelődése előtérbe állította annak fejleszthetőségi eszközeit. A kreativitás, a produktív gondolkodás alakíthatóságának vizsgálatai a pszichológia területéről egyre inkább a közgazdasági gondolkodás újfajta motiválóivá váltak (Dobó, 2007).

A XX. század első felének fordista gazdasága az első nagy iparszerkezeti váltást követően a gép- és a vegyipart tette vezető ágazatokká, az egy vállalaton belül működő technológiai lánc pedig a tömegtermelést tekintette a versenyképesség forrásának. A múlt század második fele három nagy szerkezeti átalakulást hozott (Dobó 2007):

- A termelési folyamatok során erős technológiai fejlődés tapasztalható, ami maga után vonta a szükséges munkaerőigény csökkenését. A közlekedés fejlődése hozzájárult a különböző munkafázisok feldarabolásához, széttelepítéséhez. A fordizmus végével a piac gyorsan változó igényei háttérbe szorították a tömegtermékek gyártását.
- A posztindusztriális korszak a városi gazdaságokban háttérbe szorította az ipart, és mind a foglalkoztatásban, mind a tőkeforgalomban a szolgáltató szektor vált domináns ágazattá, a kiszolgáló ágazatok mellett megjelentek a szabadidőhöz kapcsolódó szolgáltatások is (turizmus, kulturális és szolgáltató iparágak). Egyre jobban kezdenek felértékelődni olyan közszolgálati területek, mint az oktatás, ami a közelgő szellemi tőke-igény felértékelődésének irányába hat.
- A jelenleg is érzékelhető információs robbanás, a globális világrendszerben való nyitott részvétel az egyediséget, az individuumot és a humán tőke minőségét állította a versenyképesség középpontjába.
- A fenti változások oka és következménye is egyben a fogyasztási szükségletek módosulása. A fogyasztás jelentős része már nem kizárólag hasznossági alapon történik, hanem kulturális szempontok alapján. A szolgáltatásoknak így a posztmodern társadalmakban nagyrészt nem gyakorlati, hanem kulturális- szimbolikus jelentőségük van.

Az állandóan változó környezet, a gazdasági átrendeződés, a különböző mikro- és makroszintű tendenciák a vállalkozásokat folyamatos alkalmazkodásra, valamint stratégiájuk, szervezeti struktúrájuk felülbírálására kényszerítik. A versenyképesség, a piaci környezethez és a versenytársakhoz való alkalmazkodás, a megfelelő működési stratégia kialakítása elsődleges szempontok a vállalkozások életében, melyek tehát folyamatosan változó jelleget mutatnak. A néhány éve érvényes környezetben adekvátnak számító stratégiák napjainkra elavultak, a korábban figyelemmel kísérendő versenyelőnyök mára átalakultak, ami tehát a szervezetek innovativitását és bizonyos esetekben külső segítség igénybevételét kívánja meg. A szervezetfejlesztési és innovációs intervenciók célja is alapvetően a fentiekben felsorolt, versenyképességet javító szempontok köré rendeződik. A fejlesztési tevékenységek tartalma és eszköze minden szervezet esetében más és más, hiszen az egyes vállalkozások eltérő környezeti feltételrendszerben, különböző belső erőforrásokkal felvértezve működnek, így a beavatkozások is más területekre irányulnak és különböző módszerekkel kerülnek megvalósításra. A fejlesztő tevékenységek megtervezésekor az első lépések között szerepel a szervezettel kapcsolatos helyzetelemzés- és feltárás kivitelezése,

mely körvonalazza a külső és belső környezet által meghatározott kereteket, valamint azon sarokpontokat, melyek mentén a kutatás-fejlesztési projektek konkrét céljainak meghatározása megtörténhet. A külső és belső elemzést követően kerülhet sor a lehetséges célok és stratégiák megfogalmazására, majd az adekvát fejlesztési irányok kijelölésére.

Irodalomjegyzék

- BAK Á. 2003. Mit tanulhat egy vállalat a hangyabolyoktól. *Piac&Profit*, 2003. június
- BARTA et al. 2007. Magyarország a globális K+F térképén. Fejlődő országok a multinacionális vállalatok változó K+F stratégiájában. *Tér és társadalom* 2007/3.
- CSIZMADIA Z. – GROSZ A. 2008. Innovációs folyamatok egy régióban és annak struktúrái. *Tér és társadalom* 2008/2.
- DINYA L. 2008. Szervezetek sikere és válsága. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- DINYA L. – DOMÁN SZ. 2004. Gazdasági hálózatok tanulmányozásának módszertani kérdései. http://www2.eco.u-szeged.hu/tudkozlemeny/pdf/2004/Dinya_Doman.pdf
- DOBÓ E. 2007. A globalizáció és a kreatív gazdaság felértékelődése. *Tér és társadalom* 2007/3.
- ELLER E. 2003. A piac és a profit után. *Piac&Profit* 2003. június
- HOVÁNYI G. 2001. Globális kihívások – menedzsmentválaszok. Budapest, KJK-Kerszöv.
- HOVÁNYI G. 2002. A menedzsment új horizontjai. *Közgazdasági Szemle* 2002. március.
- HORVÁTH P. - IHÁSZ A. 2002. Hálózat – klaszter – gyakorlat – szerepek. www.humanfokusz.hu/cikk.php3?id=160
- KOLTAI Z. 2007. A magyarországi városok versenyképességének vállalati megítélése. *Tér és társadalom* 2007/2.
- LÁSZLÓ E. 2003. Milyen élet vár ránk? *Piac&Profit* 2003. március
- S. HOUGAARD – H.J. DUUS. 1999. Competing in the Digital Age. *Journal of General Management*.
- Z. KARVALICS L. et al. 2006. Humán tőke és versenyképesség. In: Vértes A.-Viszt. E. (szerk.) 2006. *Tanulmányok Magyarország versenyképességéről*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

NOVEL INFLUENTIAL TENDENCIES IN EXTERNAL ENVIRONMENT AND CONDITIONALITY OF ORGANIZATIONS RESEARCH, DEVELOPMENT AND INNOVATION ACTIVITIES

ÉVA VOJTEK
Research Scientist

University of Pécs

Summary

The organizations – large multinational corporations, small and medium-sized enterprises, or even non-economic nonprofit organizations, like foundations, associations – are far from being independent from their environment. From the date of their establishment these firms have close contact with the surrounding direct and general conditionality, which determines each element of their life cycle with its complex, dynamically changing nature following the trends in the various political, economic, social and other factors. Adequate organizational development and innovation activity can be achieved only with the adjustment to the external atmosphere, with the elimination of disadvantages and risks, and the exploitation of the potentials and benefits inherent to the external environment. This almost constantly changing climate encourages organizations to renew continuously and react quickly, particularly in the current global economic conditions.

Today's world of globalisation witnesses a rise in the value of cultural and creative industries. In the restructuring of the world economy for organizations the primary challenge is to adapt to the external conditionality, which is very important for maintaining and improving their competitive advantage and market position. Efficacies present around organizations can be categorised by a number of ways based on their nature, extent and influential power. Present study is trying to explore the phenomenon of globalisation such as the changed criteria for businesses to operate and within which they have to develop their innovative activity.

This new environment has effects on almost every area of corporations life, like the the production, the transportation of the products, and their communication, etc. For the effect of the acceleration of the technological developments the firm's long-term sustainable competitiveness can only be realized by developing new (specific) products and services, using new and more effective production processes and organizational systems. In these innovation activities and changes the human resource has a very special and important role; namely, the human factor is in the focus, when we talk about development and effectiveness.

Keywords: innovation, globalization, network economy.